

NATIONALEKONOMISKA FÖRENINGENS sammanträde tisdagen den 30 mars 1971

Ordförande: professor Assar Lindbeck.

Långtidsutredningarnas problematik

Metoder och värderingar

Ordföranden: Jag ber att få hälsa alla närvarande välkomna och förklarar detta Nationalekonomiska Föreningens sammanträde öppnat.

Vi har diskuterat litet i förväg hur vi skulle lägga upp dagens debatt. Vi har beslutat oss för att göra på följande sätt: vi delar upp diskussionen på fyra olika problem med vardera en inledare, som får tala i fem—sex minuter. Därefter förklarar jag ordet fritt för de övriga i panelen. Ni som sitter ute i salen kan protestera eller komma med inlägg i stort sett när ni vill, sedan inledarna har sagt sitt.

De fyra områden vi tänkt att ta upp är dessa:

1. Vad är egentligen syftet med de långtidsutredningar som vi sysslar med här i landet? (Inledare Erik Höök)
2. Vilken metodik används, och vilken metodik kan man tänka sig att använda i långtidsutredningarna? (Inledare Karl-Gustav Jung-enfelt)
3. Politikens roll rent analytiskt: Hur tas hänsyn till den ekonomiska politiken i analysen? (Inledare Lars Nabseth)
4. Värderingarnas roll. Hur kommer värderingarna in? (Inledare Clas-Erik Odhner)

Frågorna 3 och 4, om politikens roll och värderingarna, flyter naturligtvis ihop, och därför är det kanske bättre att vi slår i hop de båda punkterna och låter Odhners inledning följa direkt på Nabseths. Då får vi i realiteten tre frågegrupper. Jag vädjar till inledarna att hålla tidsschemat, eftersom avsikten är att här få till stånd en diskussion, inte fyra monologer.

Med det överlämnar jag ordet till Erik Höök.

— / —

Erik Höök: Herr ordförande! Med de tidsrestriktioner som här gäller skall jag bara ta upp ett par synpunkter på långtidsutredningarnas syfte.

Den utformning av den ekonomiska politiken som framgår av statens årliga budgetar präglas i hög grad av långsiktiga uppgifter i samhällsekonomin. De politiska instansernas uppenbara behov av ett utredningsunderlag för sitt handlande och för sina beslut tillgodoses på många olika sätt. Ställningstagandena och målsättningarna för en ekonomisk politik och till frågan om vilka medel som skall användas görs genom utredningar i en mängd olika kommittéer, i departement, organisationer osv. Det är ett mycket rikt förgrenat och omfattande utredningsarbete som försiggår i sådana former.

Långtidsutredningarna är ett led i denna utredningsverksamhet, och med den arbetsfördelning som gäller och har gällt sedan lång tid tillbaka har man som en uppgift åt långtidsutredningen förbehållit att försöka utreda utvecklingstendenserna och belysa och bedöma resursbehoven och resurstillgångarna samt att diskutera och analysera avvägningsproblemen i ekonomin. Denna uppdelning innebär också att långtidsutredningarnas analyser i allmänhet görs utifrån en utgångspunkt om en oförändrad politik i vad avser mål och användningen av olika medel. Men man kan också säga att det i långtidsutredningens analyser ofta tas in och förutsättes sådana förändringar i den ekonomiska politiken som jag skulle vilja kalla för reformglidning, alltså en utbyggnad och fördjupning av de åtgärder som är vidtagna i den ekonomiska politiken inom de uppställda ramarna; att man alltså inte förutsätter någonting speciellt nytt i den ekonomiska politiken eller att några nya grundläggande åtgärder kommer att vidtagas.

Det är viktigt att komma ihåg dessa utgångspunkter, och jag vill därför betona dem alldeles särskilt. I den diskussion som under senare tid förts om långtidsutredningarna har det då och då förts fram synpunkter och anlagts aspekter, som ifrågasätter om man inte skulle gå längre och exempelvis diskutera en ny politik, nya politiska åtgärder samt analysera medlen härför. Och där är det två olika aspekter som jag vill betona. Först och främst har man i den diskussionen ifrågasatt arbetsfördelningen i utredningsapparaten och tänkt sig att långtidsutredningarna också skulle diskutera nya eventuella ekonomiska åtgärder. Detta innebär alltså att man på den utredningsapparat som långtidsutredningarna utgör skulle överföra också en diskussion av och en undersökning om nya politiska mål och medel. Och då skall vi komma ihåg att formuleringen av mål är en uppgift, där de politiska instanserna avgjort måste vara med; det är en politisk uppgift. Att ingripa i de offentliga statliga kommittéernas och departementens arbetsuppgifter är emellertid en oerhörd utvidgning av utredningens arbetsuppgifter, och man kan starkt ifrågasätta om det är en lämplig förändring att göra det.

Vidare har det ifrågasatts att utredningen i samband med själva utredningsarbetet skulle ta upp och diskutera de grundläggande principerna och målen. Och en av de grundläggande principerna för den ekonomiska politiken sådan den i dag är utformad och accepterad av flertalet politiska partier är, att vi här i landet har en stark decentralisering av besluten. Alla politiska partier — i varje fall de som med en gammal terminologi kallas för demokratiska — bekänner sig till ett fritt konsumtionsval, fri etableringsrätt och fritt val av arbete. Vi har också en stark decentralisering på det sättet att kommunernas frihet att höja skatterna och bestämma över sin utgiftsprofil är accepterad. Likaså har vi en fri utrikeshandel, som måste utgöra en klar bestämning för

hur utredningsapparaten skall utformas och vilka problem som där kan behöva tas upp till diskussion.

Man kan naturligtvis ifrågasätta alla dessa principer, men om vi skall arbeta med ett rimligt syfte kan man ta upp problemet huruvida vi skall ha ett fritt konsumtionsval eller inte och diskutera den saken för sig och se vad man då kommer fram till. Detsamma kan man göra med frågan huruvida vi skall ha kvar den nuvarande decentraliseringen, eller om vi vill ha en starkare centralisering av besluten — t.ex. om företagens investeringsbeslut, produktion osv. skall centraliseras starkare — och så kan man utforma politiken därefter. Hela utredningsuppgiften och syftet med långtidsutredningarna förändras då med hänsyn härtill. Men i så fall är det all anledning att man först gör klart om man vill förändra basstrukturen i hela ekonomin och ändra på de allmänna principerna i handlandet.

Jag har här berört utgångspunkterna med hänsyn till de politiska instansernas behov, men det finns också ett mycket starkt behov av bedömningar och prognoser i näringslivet, inom statliga organ, kommunala instanser osv., och uppenbart är att långtidsutredningarna har en mycket väsentlig uppgift att fylla när det gäller att förse olika delar av ekonomin med bedömningar av utvecklingstendenserna, prognoser för delsektorer beträffande arbetskraft, utvecklingen i olika näringsgrenars sektorer osv. I allmänhet kan inte de särskilda, decentraliserade beslutsfattarna göra dessa prognoser själva. De måste göras centralt och i en konsistent form, där man sammanfört prognoserna från olika avsnitt och testat huruvida olika prognoser är samstämmiga i olika avseenden. Detta måste givetvis sätta sina spår i hela utredningsarbetet och prägla uppläggningsen i väsentliga avseenden. Det gäller med andra ord att tillhandahålla bedömningar och prognoser där man diskuterar osäkerheten i prognoserna men också visar vad som händer om man ställer olika prognoser mot varandra och ger en konsistent bild av hela ekonomins utveckling.

Jag tror, herr ordförande, att detta kan räcka som en allmän inledning när det gäller bakgrunden för och syftet med långtidsutredningarnas arbete.

— / —

Ordföranden: Och vad säger övriga deltagare om detta? Ordet är fritt.

Clas-Erik Odhner: Herr ordförande! Erik Hööks utgångspunkt när det gäller långtidsutredningarna — och även för övrigt — är att man skall basera utredningarna på en oförändrad politik, vari han dock inrymmer någonting som han kallar för reformglidning. Jag är inte helt på det klara med vad han menar med det, men det spelar kanske inte så stor roll.

Erfarenheterna visar emellertid att politiken inte är oförändrad. Det händer saker stup i ett, vilket gör — även det visar erfarenheten — att de långtidsutredningar som baseras på en oförändrad politik mycket snabbt blir föråldrade. Man gör nämligen något annat, och då stämmer det inte längre.

Sedan ville Erik Höök antyda, om jag förstod rätt, att om vi hade en annan form av långtidsutredningar, som mera närmade sig något av planering, så skulle vi förlora det fria konsumtionsvalet och komma in i något slags styrd ekonomi där vi inte själva får bestämma vad vi vill göra. Jag tror det är en

mycket stor överdrift att påstå att vi inte kan ha någon annan form av långtidsutredning än den vi nu har, om vi vill bevara vår valfrihet, vår handlingsfrihet och vår beslutsdecentralisering.

Det finns betydande möjligheter att bygga in en politisk planering i en utredning av samhällsutvecklingen under de närmaste åren, en utredning som dessutom bör göras rullande så att man får den stegvis och ganska ofta anpassad till den faktiska utvecklingen. Vi vet ju också att det är svårt att bedöma utvecklingen på lång sikt, särskilt i ett land med så starkt utlandsberoende som Sverige. Jag skall dock inte närmare gå in på den saken, eftersom jag väl då skulle komma in på nästa diskussionspunkt. Men det väsentliga är att en inbyggd politisk viljeinriktning i en långtidsutredning skulle hålla utredningen aktuell väsentligt längre och göra den mera användbar, som vi ser det.

— / —

Ordföranden: Därmed har vi tydligen kommit in på frågan om metodiken. Om Erik Höök inte önskar göra någon kort replik nu, så släpper jag in nästa inledare.

— / —

Erik Höök: Jo, jag vill påstå att Clas-Erik Odhner här blandar in flera olika saker. Föräldringsproblemet hänger inte alls ihop med om vi har politiska förändringar eller inte. Om man ser på den senaste långtidsutredningen så förklarades den utdömd och föråldrad 1966—1967, men under den tidsperiod som då hade gått — ett eller två år — hade det inte skett någon som helst förändring i den allmänna grundläggande politiska inriktningen. Konjunkturförhållandena dessa år gav en utvecklingsbredd som avvek från de genomsnittsvärden som långtidsutredningen arbetar med. Men genom den ändrade konjunktursituationen de följande åren fördes genomsnittssiffrorna för hela femårsperioden upp ganska avsevärt och LU:s prognoser visade sig stämma ganska hyggligt.

Konjunkturproblematiken och avvägningen av trendförändringar samt hur man uppfattar dem är en sak; en helt annan är om man skall ta in de politiska värderingarna eller inte — alltså utformningen av politiken, som Clas-Erik Odhner här var inne på.

Det är väl helt klart — för att nu knyta an till LO:s bok "Sociala mål i samhällsplaneringen" — att man kan grunda en långtidsplanering på politiska utsagor och värderingar. Det är en i och för sig helt respektabel inställning. Men vi får där skilja på två olika saker, mellan vilka man inte har gjort någon boskillnad. Ta t ex den franska planeringen. Där bygger man in prognosprocessen med deklARATIONER om politiska mål. I viss mån har man gjort det samma i Norge. Men då skall vi komma ihåg att oavsett om man deklarerar vilken politik man vill bedriva i framtiden måste man ha alla de prognoser som långtidsutredningen innehåller — men man kan låta bli att publicera dem och i stället säga att nu värderar vi detta på det och det sättet, och under de omständigheterna ger politiken den och den inriktningen.

Vissa problem som är förbundna med en sådan ansats framgår av förhållan-

dena i Norge. Där ville man att den offentliga sektorn skulle öka med 3—5 procent utifrån den politiska bedömning som gjordes. Men man ville inte tala om vilka konsekvenser en sådan utveckling innebär. Av politiska skäl tar man där inte upp en diskussion om hela den finansiella strukturen och de finansiella strömningar som den politiken innebär, tex i form av skattehöjningar. Här i Sverige, där vi har skilt detta åt, har vi en viss frihet att diskutera den saken. Och då kan de politiska partierna diskutera huruvida de vill eller inte vill acceptera en sådan utveckling och ta konsekvenserna av den.

Vi har alltså här i landet så att säga en tvåstegsraket. I Norge, Frankrike och England har man sammanfört stegen till en raket och vill inte markera länken där man gör avsteg. Det finns därför i de länderna en klar risk för att man av politiska skäl inte vill ta upp vissa problem till diskussion. I Norge, England och Frankrike kan man finna argumenteringen: Av politiska skäl kan vi inte ta upp föreliggande fakta och publicera dem.

Här bör alltså komma in en bedömning av vilken väg man tror är mest effektiv. Det har i den aktuella diskussionen funnits en tendens att blanda ihop rekommendationer om hur man skall lägga upp utredningsarbetet (som här hemma eller tex i Frankrike) med förslag om förändringar i politiken. Med denna sammanblandning vet man inte till slut vad man är ute efter. Och då blir det en fåfång diskussion, en debatt i fåvitsko, om man skall blanda in det eller inte och försummar därmed den konstruktiva delen av debatten. En intresseorganisation som LO bör lämpligen koncentrera sig och säga att med de utgångspunkter vi har och med de perspektiv som finns finner vi att politiken bör ändras i de och de avseendena, och vi får ta de konsekvenser som detta medför.

Jag vill starkt poängtera sammanblandningen av de olika steg som Clas-Erik Odhner här angav, och som jag tror försvårar diskussionen om syftet samt motverkar vad man här egentligen är ute efter, nämligen att få igång en diskussion om den ekonomiska politiken, dess verkningar och mål.

— / —

Lars Nabseth: Herr ordförande! Jag vill i detta sammanhang ta upp frågan om syftet med långtidsutredningarna. Det är ju så att de svenska långtidsutredningarna inte enbart har haft till syfte att utgöra underlag för statsmakternas och den sittande regeringen politik, utan de har också legat till grund för planering i företag, kommuner och organisationer. Om man lägger in för mycket av politiskt program i långtidsutredningarna, så uppstår det risk för att syftet förändras. Och frågan är då vem som driver programmet och om man har möjligheter att driva det fullt ut.

Det bästa exemplet på detta har vi i den engelska långtidsutredning för labourpartiet som George Brown gjorde och som blev en helt omöjlig utredning. Det var nämligen helt uppenbart att den engelska utvecklingen inte alls svarade mot vad man önskade enligt de planer som labour hade. Man kan säga att med den uppläggningsman har i dag tjänar långtidsutredningarna fortfarande som underlag för ganska många beslutsfattare i vår ekonomi. Och det leder till — vilket också sägs i LO-boken — att skulle man hårt få in i

utredningen den sittande regeringens politiska program så behöver vi sannolikt alternativa långtidsutredningar. Det blir en konsekvens av ett hårdare programinslag i långtidsutredningen.

(Ordföranden: Skulle varje politiskt parti då få göra sin egen utredning?)

Ja, man kommer väl fram till det, om man driver den linjen in extreo. Och det är väl det som också Erik Höök var inne på.

— / —

Clas-Erik Odhner: Summan av vad Lars Nabseth sade är väl i stort sett att politikerna är alldeles för korrumpierade för att man skall kunna ta in deras scheman och planer i en långtidsutredning; de skall helst hållas utanför. Jag vet inte om vi skall gå därhän i våra bedömningar; det är en värdering som kan diskuteras.

Vad sedan föråldringsproblemet angår så hänger det samman både med den förändring av verkligheten som beror på ändrade konjunkturer och förhållanden som påverkar oss utifrån och på ändringen av politiken och planerna inom landet. Där är det helt enkelt ett både-och. Min uppfattning är att man måste fånga upp båda delarna. I den mån förändringen av verkligheten är svår att förutse får man fånga upp den genom en rullande bedömning, medan man kan skapa en större aktualitet genom att från början bygga in de planer och strävanden som politikerna vill arbeta för — naturligtvis under den förutsättningen, som också har varit min, att politikerna är tillräckligt ärliga för att ta konsekvenserna av sina åtgärder. Har man olika förutsättningar på den punkten, så är jag helt ense med Erik Höök om att man får stora svårigheter. Men det tror jag man får även med den typ av planering och långtidsutredning som vi nu har.

— / —

Ordföranden: Vad politikernas ärlighet angår är det väl så att ett visst önsketänkande nära nog ingår i deras yrke.

Beträffande långtidsutredningarna kan man kanske säga att de inte har lika stort informationsvärde (för företag, kommuner och andra) som om utredningarna i stället presenterat utvecklingen vid en oförändrad politik, och låter företag, hushåll och andra själva göra en prognos om den troliga ekonomiska politiken. Om man verkligen visste att varje regering kan driva igenom vad den föreslår, så vore det naturligtvis en ännu bättre information. Men man kan ju vara litet skeptisk på den punkten. Det finns onekligen exempel på regeringar som inte lyckas att helt uppfylla sina målsättningar.

Och nu över till metodiken!

— / —

Karl Gustav Jungfelt: Herr odförande! Man brukar ofta beskriva långtidsutredningen som en betingad prognos för utvecklingens förlopp, som

är konsistent med olika restriktioner. Där har vi bl.a. resurstillgångarna, som är en fortsättning av restriktionerna. Poängen är då att man först och främst får fram information för dem som skall fatta beslut på decentraliserad nivå. En annan poäng är att man kan lokalisera balansbrister och på det sättet framhålla behovet av en viss ekonomisk politik. Jag skall här hålla mig till dessa punkter och beröra tre saker som jag tycker att det vore värdefullt att göra annorlunda.

Långtidsutredningen 1970 och de tidigare utredningarna har i mycket stor utsträckning haft vad vi brukar kalla för den ekonomiska jämviktsmodellen som förebild. Det karaktäristiska för den är att man tagit ut två centrala egenskaper. Man har drivit disaggregeringen på varusidan ganska långt och valt att föra analysen i form av successiva perioder — om jag så får säga. Det förhållandet att disaggregeringen i huvudsak ligger på varusidan tycker jag återspeglar att man t.ex. explicit faktiskt diskuterar sådana saker som efterfrågan på diskmaskiner.

Nu är det ju inte så att vi normalt har en ekonomisk politik där vi tänker oss att direkt påverka utbudet och efterfrågan på varje enskild delmarknad, alltså varu- och tjänstemarknad, utan det normala är att vi låter prishöjningen sköta den saken. Det visar sig också att man egentligen aldrig gör någon analys på den disaggregeringsnivån om balansförhållandena på varumarknaden. Utrikeshandeln är alldeles för betydelsefull för att man skall kunna göra det. Jag upplever det därför så, att det inte är den typen av obalans man är ute efter, utan det är obalansen på resurssidan. Och då spelar disaggregeringen såvitt jag förstår i huvudsak rollen av att förmedla information till beslutsfattarna i systemet.

Då tror jag också att man skulle kunna nöja sig med en bra mycket grövre indelning. Det betyder i första hand att vi har behov av en betingad prognos, som skall ge information för alla beslutsfattare, och där kan man arbeta med grövre varu- och sektorfördelningar. De uppvisar också i allmänhet mera stabila utvecklingsförlopp. Jag tror att man där kunde gå fram med mycket enklare metoder, som ger i stort sett lika bra och säkra resultat. En sådan ekonomisk modell tippar jag skulle vara att föredra för att få fram just denna disaggregerade information. Den kan läggas upp rutinartat, och den kräver mindre utredningsresurser.

(Ordföranden: Hur stort aggregat tänker Du Dig då?)

I varje fall inte diskmaskiner och livslängden på bilar, för att ta några exempel.

(Ordföranden: Men när det gäller varaktiga konsumtionsvaror?)

— Jag kan inte på rak arm säga, om det är relevant i sammanhanget. Klart är i varje fall att man har gått för långt på den sidan.

Däremot — och det är den andra punkt som jag här vill ha upp — har man inte gått särskilt långt när det gäller att disaggregera på resurssidan. Grovt sagt har man bara tre slags resurser i långtidsutredningarna: kapital-

bildning i form av nytt realkapital, arbetskraft och valuta. Och jag tycker att den nuvarande analysen i långtidsutredningen till mycket stor del består i att man skriver in existerande strukturella friktionselement i framtiden. Det gör man delvis genom att applicera en input-output-analys men kanske framför allt genom att hålla det hela starkt på den disaggregerade nivån.

Om man skall få fram väsentligt med information just genom resursbalansanalyser, som skall ligga till grund för att kunna formulera explicit politik på dessa punkter, så tror jag att man måste bete sig något annorlunda. På arbetsmarknadssidan är det självfallet en fråga om uppdelning i delmarknader och ett studium av speciella överströmningsfenomen mellan dessa olika delmarknader. På realkapitalsidan skulle jag vilja att man inte bara riktade in sig på tillskottet av realkapital, alltså på nybildning av realkapital, utan också på frågan om utnyttjandet i framtiden av i nuläget existerande kapitalresurser, alltså på hela frågan om vad som blir ekonomiskt obsolet inom den undersökningsperiod man rör sig med. Här har vi den gamla frågan om strukturrationalisering, och jag föreställer mig att en disaggregering med företag efter räntabilitet, produktivitet, lönebetalningsförmåga eller liknande skulle vara speciellt intressant. Och det finns områden där man direkt kan peka på att en sådan strukturrationalisering inte bara har ett intresse i sig, respektive för arbetsmarknaden för ifrågavarande bransch, utan där man kan se att det finns ett samband med andra branscher, naturligtvis då de sektorer där man har ett strikt input-outputförhållande av typen skogsindustri, skogsbruk osv.

Den tredje punkten som jag här vill beröra är, att eftersom långtidsutredningarna är den enda typ av flerårig planering som vi har, så finns det en poäng i att där speciellt utveckla sådana resursallokeringsproblem som man inte löser genom att studera varje period för sig, som vi gör i våra nationalbudgetar. I den ekonomiska teorin har man allmänt beskrivit denna typ av vad vi brukar kalla för flerperiodiska effektivitetsproblem genom en sorts allmänt tidsmässigt input-outputförhållande, som sträcker sig över perioder. Naturligtvis finns det sådana samband, där man kan säga att detta effektivitetsproblem är oerhört generellt, och då ställs väl det kravet på mig att jag skall säga vad jag tror är det mest centrala.

Utan att då tränga alltför djupt in i ämnet vill jag säga att det förefaller som om den typ av insatsstrukturinvesteringar där man i stort sett med en enda typ av sådana investeringar producerar flera saker — t.ex. miljö-, trafik- och allmänna produktionsförutsättningar för näringslivet — troligen är ett område där man, om man valde ut dem och studerade dem partiellt, eventuellt period för period utan något inbördes samband, skulle få ett resultat för vad man skall göra. Om man valde att studera den samlade utvecklingen av denna grupp av faktorer, skulle man troligen komma till helt andra resultat. Och då skulle man kunna kostnadsminimera resultatet på ett helt annat sätt.

Sedan får man naturligtvis på detta område helt allmänt utveckla samma fantasi och listighet som långtidsutredningarna i sig själva representerar och lokalisera någonting som man bara kan hitta genom att ha en hypotes om vad som kommer att hända.

Ja, detta var alltså de tre punkter som jag ville beröra när det gäller en mera rutinartad uppläggning av varumarknadsprognoserna, sektorprognoserna så att säga, som skall fylla ett informationsbehov, en viss aggregering och

intensivare analys av resursbalansen, både arbetsmarknad och kapital, plus analyser av flerperiodiska effektivitetsproblem.

Slutsatsen tror jag blir att det egentligen inte finns en modell för långtidsutredningen, utan varje problem kräver sin egen analys. Man får nog acceptera att vi här har behov av delstudier, som var och en så att säga lever sitt eget liv utan denna väldigt fina inpassning i totalsystemet som den nuvarande långtidsutredningen uppenbarligen är. Man kan, menar jag, enligt denna hypotes bli för konsekvent i sin analys.

(Ordföranden: Du vill alltså ha en något mer essäistisk uppläggning med koncentration på några som Du tycker strategiska problem för långtidsutvecklingen i stället för att fylla alla boxar i ett stort system?)

Karl Gustav Jungenfelt: Ja.

— / —

Erik Höök: Jag har självfallet inte mycket att invända mot Karl Gustav Jungenfelts tre punkter. Den första punkten, att man har gått för långt i disaggregering, sammanhänger ju med syftet att tillgodose ett behov av prognoser och utvecklingsbedömningar för en mängd olika sektorer. Det är en enorm efterfrågan på nedbrutna prognoser i olika avseenden, och det är helt klart att det behovet måste tillgodoses på ett eller annat sätt och att det lämpligen sker i sådan här form.

Om vi sedan ser det isolerat ur den ekonomiska politikens synpunkt, att man skulle kunna arbeta med större aggregat, så håller jag helt med om det. Det är också vad man försöker göra. Vi har arbetat på att få en allmän modell, så att vi kan följa upp och lättare bearbeta vissa delproblem samt se utvecklingen under olika förutsättningar. Och det innebär inte en lika stark disaggregering. Båda dessa behov måste på ett eller annat sätt tillgodoses. Det är alldeles klart att om man gör en långtidsutredning vart femte år, så kommer helt naturligt in att man måste ha en mycket stark aggregering. Och det är möjligt att man där kan arbeta med en mycket utvecklad metodik. Men för uppföljningar och i löpande prognoser kan man arbeta med större sektorer.

Sedan är det väl en olägenhet att man inte disaggregerar på resurssidan, men det erbjuder oerhörda svårigheter att göra det. Man har försökt att där göra en del, och jag håller helt med om att det är angeläget att gå vidare. Vi bedömer det också själva som ett stort framsteg när vi går från den föga utvecklade aggregeringen beträffande investeringar i industrin — som representeras av Karl Gustav Jungenfelts studier för en tidigare långtidsutredning — till den mera detaljerade diskussion som förs i Lars Wohllins. Vi är ute efter att gå vidare på en sådan linje. Jag behöver inte poängtera för Kalle Jungenfelt hur svårt det är att komma fram den vägen, ty det upplevde han nog själv, när han arbetade med den saken.

(Ordföranden: Det där var väl nästan ett slag under bältet, eller hur?)

— Nej, det är en faktisk beskrivning av verkligheten och en ofrånkomlig restriktion i vårt arbete.

Samma svårigheter möter vi på arbetskraftssidan. Vi vet inte vilka substitutionsförhållanden som gäller på arbetsmarknadssidan. Man kan säga att vi vill skilja på utbildad och specialutbildad arbetskraft, på akademisk arbetskraft och annan osv., men den som har arbetat något litet med dessa saker vet vilka oerhört komplicerade substitutionsförhållanden som finns på denna marknad och hur svårt det är att klarlägga både efterfråge- och utbudssidan. Faxén har tidigare gjort studier för den prognosgrupp som arbetade i AMS, och han har visat på vilka svårigheter man där möter. Man kom fram till att det var meningslöst att göra en prognos för t.ex. vissa akademikergrupper över framtida utbud och efterfrågan. Man måste ha väldigt stora och homogena grupper, och även då är det mycket svårt. Om våra professorer ville hjälpa oss att lösa de problemen, så att vi kan gå vidare på den vägen, så vore vi utomordentligt tacksamma.

Beträffande den tredje punkten håller jag helt med Kalle Jungenfelt om att det är önskvärt att vi kan gå vidare med partiella studier för speciella problem. Detta innebär inte att vi får överge jämviktsanalysen, om man skall påvisa obalanser, påvisa samband och inre relationer. Det är ur politiska synpunkter oerhört viktigt att man hela tiden gör klart att om man ändrar på en punkt får det konsekvenser på en annan. Men man bör ta upp och studera t ex miljövarsproblemen och trafikproblemen och göra partiella studier på sådana områden.

Nu görs detta också i viss utsträckning. Flera sådana studier har initierats genom långtidsutredningarna. De har inte kommit direkt genom våra utredningskanaler utan gjorts i andra delar av kanslihuset och på andra håll. Det är alldeles uppenbart att sådana utredningar får delvis en annan form, men man försöker på olika punkter beakta de resultat som kommer fram på så sätt. Jag håller också med om att det behövs mer sådana studier på olika områden.

— / —

Ordföranden: Får jag göra ett litet inlägg och reklamera litet för ett remissyttrande som bl.a. Lundberg och jag har skrivit för Handelshögskolan. Det är två punkter i den skrivelsen som jag här vill nämna. Den ena är att jag alltid har tyckt att en långtidsutredning bör börja i den offentliga sektorn, så att säga. På varumarknaderna, på den privata sidan, har vi ju marknader, konkurrens, prisbildning, efterfrågan och utbud, som tar hand om väldigt mycket. Men de verkligt svåra problemen ligger väl i den delen av den offentliga sektorn där man inte har varor som bjuds ut på marknader. Hur skall man få information om efterfrågan på varor som aldrig säljs på marknaden? Hur skall man kunna tvinga byråkratiska organisationer till effektivitet, när det inte finns någon marknad som "sparkar dem i magen" varje gång som de bedriver en ineffektiv verksamhet?

Är det inte där vi har det allra största behovet av en långtidsutredning? Borde man kanske koncentrera sig på just den sidan och starta långtidsplaneringen i den offentliga sektorn? På varumarknaden, där vi dessutom har konkurrens från utrikeshandeln, finns det redan mycket starka incitament

till en anpassning efter efterfrågesidan och incitament till högre effektivitet.

Den andra punkten är att långtidsutredningarna sysslar väldigt mycket med konsistensproblem. Man räknar ut alternativa sätt att summera upp delarna till 100 procent. Man startar med byggklossar och flyttar några av dem och sätter in några nya; det blir hela tiden 100 procent av bruttonationalprodukten. Däremot tar man inte upp så mycket under vilka betingelser dessa klossar verkligen rör sig. Antag att man vill ha ökad industriinvestering, vad förutsätter det i fråga om kapitalförsörjning, räntabilitet osv.?

— / —

Clas-Erik Odhner: Både Jungenfelt och herr ordföranden tycker jag har varit inne på några väsentliga och centrala punkter. Jungenfelt efterlyste vad ordföranden kallade för en mera essäistisk uppläggning av utredningen, och Assar Lindbeck påpekade den offentliga sektorns betydelse för planeringen. Men nu är det väl så att hela systemet har byggts upp med utgångspunkt i den privata sektorn och de varuproducerande industrierna och näringarna, och sedan har man mer eller mindre tvångsvis etablerat systemet på den offentliga sektorn, pressat in den i någon sorts ekonomisk tvångströja genom att skapa schabloner för produktivitetens utvecklingen och mycket annat.

Egentligen är de resultat man kommer fram till för den offentliga sektorn en summering av antagna schabloner; de har nog inte alltid så särskilt mycket med verkligheten att göra. Skulle man koncentrera sig på den offentliga sektorn borde man väl också ställa upp målsättningar för denna sektor, som är av annan art än de rent ekonomiska effektivitetsmålsättningar man ställer upp för varuproducerande och privat sektor. Dessa senare målsättningar har man inte några reella möjligheter att mäta i den offentliga sektorn. Men då kommer man till vad herr ordföranden sade: man får ingen möjlighet till konsistensprövning, man får inte ihop boxarna till 100 procent.

Men frågan är väl om detta hopplockande av boxar till 100 procent verkligen är mycket mer än en fiktion, en räkneövning utan särskilt starkt sanningsunderlag. Jag vill sätta ett stort frågetecken just när det gäller metodiken och ifrågasätta om det är särskilt meningsfullt med denna hopsummering.

En annan sak är den som herr ordföranden var inne på, att man skulle låta den privata sektorn sköta sig själv. Där kommer man väl in på värderingar; om man tror på den osynliga handen eller inte och om man är övertygad om att det går mycket bra när den privata sektorn får sköta sig själv eller inte. Jag har den uppfattningen att det kan behövas ganska mycket av planering och styrning även på den sidan. Men den frågan kommer vi in på i den senare diskussionen.

— / —

Lars Nabseth: Då det gäller frågan hur pass mycket disaggregering man måste ha så sammanhänger väl det — som Erik Höök var inne på — väldigt nära med syftet med långtidsutredningen, alltså för vem man gör den. Ju mer man är intresserad av att ge information till ett mera spritt antal beslutsfattare, desto större behov får vi av disaggregering. Det är inget tvivel om

det. Inom IUI möter vi klart detta problem. Ta exempelvis industrisidan eller den privata konsumtionen. Det är många som väntar sig att från långtidsutredningarna få prognoser om konsumtionsutvecklingen ganska så disaggregerad. Jag är inte säker på att det då är intressant att tala om sådana grupper som varaktiga konsumtionsvaror och liknande. Men sedan kan man fråga sig om vi skall ha detta syfte med långtidsutredningarna eller om man skall fylla det på andra sätt.

Vad sedan gäller den diskussion som Jungenfelt tog upp om strukturanalys och en intensivare behandling av vissa delområden, exempelvis olika typer av lönsamma företag eller med olika expansionstakt, så är jag ganska överens med Jungenfelt. Jag tycker det hittills har varit olyckligt att vi i långtidsutredningarna varit så hårt låsta av den statistik som finns. Vi är mycket bundna vid branschstatistiken och tänker mycket gärna i termer av de statistiska uppgifter som föreligger, men jag tror det är behövligt att splittra upp statistiken. Det är dock ett stort arbete att göra detta.

När det gäller kapitalstrukturen i ekonomin tror jag att man i framtidens långtidsutredningar för olika branscher måste göra studier av den typ som Wohlin gjort på skogssidan. Då kan man exempelvis få svar på sådana frågor som: Vid oförändrad teknik, vilken produktivitetsstegring får vi vid en viss storlek på investeringarna? Svaret på den frågan kan vi få, om vi utgår från studier av den nämnda typen. Och det ger ju i alla fall en viss hållhake, när man skall bedöma produktivitetsutvecklingen. Det är klart att denna också är betingad av förbättrad teknik. Men bara detta att veta vilken produktivitetsstegring vi kan räkna med vid oförändrad teknik tycker jag vore intressant information för många branscher. Men jag tror också att det kräver ett betydande merarbete. Vi hade planer på att göra det i den senaste långtidsutredningen, men vi hann inte eller orkade inte med det.

— / —

Karl Gustav Jungenfelt: Bara en kort kommentar.

Jag kan mycket väl förstå att det på varusidan finns behov av en stark disaggregering av sådan information för vissa konsumenter. Vad jag vänder mig mot är mera att man bygger upp modellen för beställning av resursbalanserna genom en stark disaggregering på varusidan. Jag har svårt att se att det kan vara en rationell metod för forskning. Det måste finnas något annat sätt att partiellt bryta ut just den typ av analyser av balanssituationen på resurssidan. Jag har en känsla av att en stark disaggregering på varumarknadssidan i kombination med målsättningen att leva upp till en allmän jämviktsmodell av detta slag har gjort att vissa problem har kommit att skjutas i bakgrunden, problem som man nog annars skulle ha ägnat större uppmärksamhet åt.

— / —

Ordföranden: Då ger jag slutligen Erik Höök sista ordet i denna debattavdelning; sedan skall vi gå över till politik och värdering.

— / —

Erik Höök: Först ett litet inpass när det gäller detta sista som Junugenfelt nämnde om studium av balanser, obalanser och varusektorer.

I alla långtidsutredningar har man studerat obalanser i fråga om t ex tackjärnsproduktion och jag vet inte om man skall avhända sig den möjligheten. Sådana studier ger en mycket klar belysning av den balansproblematik som finns i olika sektorer, en belysning som det väl inte är klokt att avhända sig på en gång. Vi har många andra exempel av samma karaktär inom detaljhandeln och på andra områden.

Sedan vill jag ta upp också det andra problemet, alltså om den offentliga sektorn. Det ligger väl mycket i vad ordföranden sade att långtidsplaneringen bör börja i offentlig sektor. Svårigheten är bara att det har varit så oerhört dålig långtidsplanering i den offentliga sektorn.

(Ordföranden: Ja, och det är därför den behövs.)

Ja, och jag menar att det väl har varit vårt stora bekymmer att försöka få fram material och planer inom offentlig sektor, hos kommuner, statliga verk osv. Detta problem var mycket påfallande i förra långtidsutredningen. Det var väl litet bättre i den senaste, men det är fortfarande uppenbart att svårigheter föreligger att få fram en klar bedömning rörande den offentliga sektorn. Samtidigt innebär rekommendationerna om större insatser på detta område en väl smickrande tilltro till vad man kan göra centralt i en långtidsutredning när det gäller planer för t ex sjukvårdens sektorer, skolsektorer och sociala sektorer, om de inte finns i de arbetande verken. Sådana studier är ingenting som görs på ett ögonblick. Klart är dock att det behövs mycket mera och bättre genomarbetade bedömningar om utvecklingen på detta område.

Men detta innebär inte att jag helt instämmer i vad Clas-Erik Odhner sade att man inte skall ha en summering, en tvångsvis anpassning till gamla schabloner, och söka bedöma offentlig sektor på samma sätt som privat. Det är samma konstiga funderingar som finns i LO-boken att BNP inte skall gälla för offentlig sektor. Jag skall här inte gå in på hela diskussionen om BNP, eftersom jag inte tror att Clas-Erik Odhner vill skriva under på vad som står i LO-boken — eller vill Du det? Vill Du instämma i de slutsatser och bedömningar om BNP och den diskussion som där förs?

(Clas-Erik Odhner: Jada!)

I så fall kan vi få en intressant diskussion här. I den boken har man nämligen den föreställningen att man kan göra en specialbedömning för offentlig sektor utan BNP-synpunkter. Men nu skall vi komma ihåg att man kan diskutera offentlig sektor som ett specialproblem när det gäller målformuleringar och effektivitet. BNP, som vi använder begreppet, är fördelning av resurser, arbetskraft, kapital osv, och för det kan vi inte ha någon särbehandling av offentlig sektor. Här finns det en identitet: våra inkomster går dels till skatt, dels till vad vi själva får disponera, och i detta hänseende måste det vara en

helt likartad behandling för offentlig och privat sektor. Detsamma gäller för arbetskraftsresurserna. När vi ser BNP ur resurssynpunkt måste vi ha en konsistent beräkning och det är det vi här diskuterar.

Om man sedan vill diskutera problemen ur allmänna välfärdsaspekter, som är ett ofantligt mycket vidare begrepp med helt andra aspekter, så förhåller det sig på ett annat sätt. Men att tala om att man inom offentlig sektor skulle ha en tvångsvis summering enligt gamla schabloner tror jag för oss vilse och ställer problemet på felaktigt sätt. Vi får komma ihåg att vi har ett resurskrav även inom offentlig sektor. De personer som sysselsättes där och antalet arbetstimmar inom den sektorn har vi att ta ut det mesta möjliga av. Där är det ingen skillnad mellan offentlig och privat sektor. Och det är utifrån den restriktionen vi skall bedöma effektiviteten. Hur vi värderar låt oss säga sjukvård i olika avseenden kan vi diskutera, men det grundläggande problemet måste behandlas på samma sätt. Och jag tror att det vore att handla fullständigt fel att frångå detta.

— / —

Clas-Erik Odhner: Vi har på den offentliga sektorn ett resurskrav; vi skall kräva lika mycket och samma effektivitet av dem som arbetar där som i den privata sektorn. Men när vi inte har någon som helst möjlighet att mäta den effektiviteten, så är ju det kravet ganska meningslöst. Vi sätter effektivitetsförändringen eller rationaliseringen schablonmässigt till noll i offentlig sektor, därför att vi inte vet någonting om vad som händer där. Och att då plocka in det i en beräkning och säga att vi måste ha denna beräkning därför att vi skall ha samma krav på effektivitet i de olika sektorerna gör ju det hela tämligen meningslöst som nationalräkenskap.

(Ordföranden: Men ur resursbalanssynpunkt?)

Om man skall kalkylera mängden av resurser behöver man naturligtvis en arbetskraftsbudget, en kapitalbudget, och över huvud taget en överblick av resurserna.

(Ordföranden: — Ja, men det är BNP!)

Ja, men vi skulle också behöva en arbetskraftsbudget, som t.ex. Faxén talade om redan när vi höll på med stabiliseringsutredningen. Men såvitt jag förstår är det väsentliga ändå inte detta mera räkenskapsmässiga förfarande. Vad man använder för planering och framtidsbedömning är det viktiga. Och där är hela detta inbyggande av den offentliga sektorn en relativt meningslös sak, därför att man bara bygger in schablonmässiga antaganden om en produktivitets- och effektivitetsutveckling om vilken man ingenting vet, i stället för att ställa upp andra mål som kan vara väsentligare och mera relevanta för denna sektor, t.ex. att man skall uppnå en viss effektivitet i fråga om utbildning, sjukvård, hälsovård och liknande.

— / —

Lars Nabseth: Men om syftet med långtidsutredningen bl a är att upptäcka balansproblem, så har jag svårt att se annat än att det är ytterst intressant att konfrontera planer från olika områden — exempelvis den offentliga och den privata sektorn — med varandra för att se vilka balansbrister man har på olika faktormarknader. Det kan väl inte vara ointressant bara därför att Du egentligen skulle vilja mäta produktiviteten på annat sätt. Om man på skolområdet eller inom hälsovården säger att man vill ha så och så mycket människor och vi summerar dessa planer och ser att de inte går ihop, så är väl det intressant att diskutera. Jag har svårt att se att det är ett ointressant problem bara därför att Du vill mäta produktivitetsutvecklingen inom den offentliga sektorn på annat sätt än vi nu gör.

(Clas-Erik Odhner: Jo, som ett rent summerings- och nationalekonomiskt problem.)

Det är inte bara en summering.

(Ordföranden: Det gäller ju att finna en balanspunkt. Om det efterfrågas 5 miljoner årsarbetare i landet, så är det givetvis av intresse att veta om vi bara har 3½ miljoner.)

(Clas-Erik Odhner: Ja, det medges.)

Ordföranden: Då går vi över till nästa punkt, nämligen värderingarnas roll. Jag överlämnar ordet till Lars Nabseth och Clas-Erik Odhner.

Lars Nabseth: Från många håll har det sagts att den ekonomiska politiken är ganska styvmoderligt behandlad i långtidsutredningen. Erik Höök sade inledningsvis att man arbetar med antaganden om oförändrad ekonomisk politik, men jag måste erkänna att jag inte har upplevt långtidsutredningen riktigt så. Egentligen tror jag att Erik Höök inte menade det heller. Kanske gäller det på skattesidan. Där kanske man går ut från de skatteförändringar som skett och gör vissa antaganden om kommunalskattehöjningar etc, men uppenbart är att på andra områden, exempelvis penningpolitiken, gör man inte några antaganden om en oförändrad ekonomisk politik utan gör implicita antaganden om förändringar i den ekonomiska politiken för att man skall kunna uppnå en del av de mål som ställts upp, exempelvis då det gäller investeringarna.

Erik Höök: Jag nämnde de principiella riktlinjerna om nya moment i inriktningen av grundläggande principer. I en konjunkturpolitik är det självklart att man måste lägga in förändringar i arbetsmarknadspolitik, penningpolitik och skattepolitik ur konjunktursynpunkt.

Lars Nabseth: Ja, men det är inte bara konjunkturer då det gäller att öka industriinvesteringarna snabbare än andra investeringar; det är direkt kopplat till långtidsutredningens centrala problematik om balansen.

Erik Höök: Jag sade en oförändrad politik när det gäller den principiella utformningen av de uppställda grundreglerna.

(Ordföranden: Alltså ett oförändrat ekonomiskt system.)

Lars Nabseth: Då förstår jag, och då passar det också bättre in i det resonemang som jag här för.

Som herr ordföranden redan påpekat har Handelshögskolan i ett remiss-svar talat om att innebörden av vad långtidsutredningen gör är att flytta klossar, men man diskuterar inte vilken ekonomisk politik som krävs för att man vid förflyttningarna skall kunna få de där klossarna att hamna i respektive boxar. Jag har emellertid haft vissa svårigheter att acceptera denna jämförelse med klossar; jag vill i stället likna de där delarna vid en apelsin. Skälet härtill är att om man talar om en apelsin och delar den i klyftor, så får man en summa av samtliga klyftor som tillsammans ger hela apelsinen. Däremot vet jag inte riktigt vad de där klossarna ger för summa. Dessutom har liknelsen med apelsinen den fördelen att man kan diskutera fruktens, dvs BNP:s, storlek. Och om man skall diskutera den ekonomiska politiken, så är det väl så att både då det gäller apelsinens storlek och fördelningen av klyftorna på privat och offentlig konsumtion osv finns det inslag i långtidsutredningen, ibland explicit, ibland implicit, av ekonomisk-politisk karaktär, och den delen tycker jag skulle utvecklas mera. Då har jag också möjligheter att komma in på mitt favoritämne, nämligen att man borde ha mera av alternativ i långtidsutredningarna, dvs mera av alternativa bedömningar och förlopp vad gäller vad som kan hända under prognosperioden.

Om vi först tar apelsinens storlek, så framkommer den genom att man dels bedömer arbetskraftsresursernas omfattning, dels gör produktivitsantaganden vad gäller arbetskraften. Produkten av detta blir då den totala bruttonationalprodukten. Och den ekonomiska politiken kommer in på båda ställena. Vad gäller arbetskraftsresurserna beror dessa på — vilket bl a LO har påpekat — hur man driver den ekonomiska politiken. Man kan tex ha mera regionalpolitik, vilket kan påverka arbetskraftsresurserna; man kan få mera folk om man driver politiken på ett visst sätt osv.

Beträffande produktivitsutvecklingen står det för mig helt klart att det implicit finns antaganden om den ekonomiska politiken i långtidsutredningen som är mycket påtagliga. Låt oss här bara ta ett exempel: industrin. Där har vi under 1960-talet som bekant haft en mycket snabb produktivitsstegring. Vi antar att denna i stor utsträckning skall fortsätta på samma sätt under 1970-talet. Men då ligger bakom det antagandet att den ekonomiska politiken förs på ett sådant sätt att en dylik produktivitsstegring blir möjlig. Det finns olika typer av antaganden i det fallet. Ett gäller hela strukturomvandlingen. Statsmakterna får inte driva en sysselsättnings- och regionalpolitik som stoppar upp produktivitsstegringen.

Den andra typen av antaganden gäller investeringarna. Den saken har Erik Höök redan varit inne på. För att kunna få den önskade produktivitsstegringen måste vi få en viss investeringsökning inom industrin. Då krävs det också en viss ekonomisk politik för att få fram den ökningen. Den saken är helt klar. Detta finns alltså med i bilden. Vi kan säga att långtidsutredningen

satt upp vissa mål för politiken. Det är statsmakternas uppgift att driva en sådan ekonomisk politik att de uppsatta målen uppnås.

Jag tycker att man mera skulle kunna diskutera utformningen av den ekonomiska politiken, ty genom att det råder en betydande okunnighet om hur denna egentligen slår tycker jag att man skulle kunna få fram vad som kan hända under vissa antaganden. Låt oss se på produktivitetssidan. Det kan tänkas att produktivitetens utvecklingen inte kommer att gå så snabbt som vi antagit. Hur kommer då apelsinen att se ut, alltså klyftornas eller klossarnas storlek? Det är tänkbart att man får andra förlopp än det jämviktsförhållande som Jungenfelt här varit inne på. Det är inte givet att man med den politik som nu förs och med de alternativ som föreligger i LU kan komma i balans genom att bara företa överflyttningar mellan hemmamarknadssektorerna och exportsektorn. Detta kanske i stället leder till en deflationistisk politik. Och då får vi en långsammare BNP-ökning, alltså en mindre apelsin.

Jag tycker att om man mera utförligt diskuterade olika ekonomisk-politiska möjligheter satta i relation till vad som krävs för att uppnå långtidsutredningens olika alternativ så skulle man också få in mera av vad som kan hända om man inte lyckas. Och jag tror att det vore nyttigt för politikerna, inte därför att vi vill ha något annat utan för att markera hur det kan gå. Eftersom långtidsutredningarna skall utgöra underlag för diskussionen om den ekonomiska politiken kan det ju ändå vara bra att vi som ekonomer markerar olika saker som kan hända. Jag har redan nämnt den deflationistiska möjligheten.

Ett annat exempel är antagandet om fördelningen mellan offentlig och privat konsumtion. Man antar att det privata sparandet skall stiga igen — om jag har fattat saken rätt. Låt oss säga att detta inte händer utan att sparandet i stället fortsätter att sjunka. Om vi även fortsättningsvis skulle få det elastiska försvar från konsumenternas sida mot ytterligare skatthöjningar som Erik Höök har skrivit så bra om, vad kan då hända? Ja, då är det möjligt att vi inte når balans; vi får inte något av de fem alternativen i LU utan i stället kapitalimport och kanske en snabbare pris- och kostnadsstegring i landet. Det kan bli resultatet. Apelsinen blir med andra ord större, men den blir bara större i skalet, inte reellt så att säga. Den ser bara större ut. Även om vederbörlig hänsyn tas till att våra kunskaper om hur de ekonomisk-politiska medlen slår är ofullständiga tycker jag ändå att det borde vara möjligt att mera diskutera olika alternativ för den ekonomiska politiken. Och då kommer man inte ifrån den jämviktsbild som Jungenfelt var inne på.

Detta, herr ordförande, kanske är tillräckligt för att få igång debatten om dessa frågor.

— / —

Clas-Erik Odhner: Jag har en känsla av att Lars Nabseth får hela häcken full med apelsiner, så att säga, om han ser på alla tänkbara alternativ — — —

(Lars Nabseth: Jag sade inte alla.)

Alla intressanta alternativ då.

(Lars Nabseth: Snarare *några* intressanta alternativ.)

Näja. Men vad jag vill komma fram till är, att i och för sig delar jag helt Lars Nabseths uppfattning att vi har behov av alternativ. Vi behöver studera många fler. Men samtidigt har jag den uppfattningen att vi inte kan göra det i de former man nu har för utredningen. Ty om man börjar splittra upp i olika alternativ, så får man mycket snabbt — vilket också utredningen klart och tydligt framhållit — en oöverskådlig flora av olika möjligheter, om man inte stegvis varvar utredningen med politiska bedömningar på hög nivå och därvid väljer rent värderingsmässigt den och den inriktningen på utvecklingen. Då slår man nämligen ut ett antal alternativ och går sedan vidare med de alternativ för den önskade utvecklingen som man då får kvar.

Som utredningen nu är upplagd gör sig värderingarna gällande först vid preciseringen av de s.k. övergripande målsättningarna. Där säger sig utredningen utgå från full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt, jämnare inkomstfördelning, rimlig prisstabilitet och balans i utrikesbetalningarna. Erik Höök sade också att han utgick från ett oförändrat ekonomiskt system. Jag vet inte om det är en implicit värdering i det hela. I vilket fall som helst kommer värderingarna från utredarna själva in här, både när det gäller att precisera meningen med de övergripande målen och när fråga är om att bedöma de målkonflikter som uppkommer, eftersom politikerna inte gjort några prioriteringar varken beträffande värderingarna eller med anledning av de konflikter som kan uppkomma dem emellan. Utredningen erkänner också att målen är vaga och oprecist formulerade, och att de inte är prioriterade från politikernas sida.

Det står i utredningens skrivning: "En komplikation i långtidsutredningen är att dessa mål och prioriteringarna dem emellan inte är till fullo fastlagda". Detta har också kommit till uttryck i uppläggningsen på det sättet att det egentligen bara är två av dessa mål som är fullt operationella i kalkylerna, nämligen en snabb ekonomisk tillväxt och balans i utrikesbetalningarna. När det gäller den fulla sysselsättningen konstaterar utredningen att det gamla arbetslöshetsbegreppet inte ger en uttömmande definition av vad som skall menas med full sysselsättning. Men sedan har man ändå värderat sysselsättningen utifrån historiska genomsnittstal över arbetslösheten.

Ett uttryck för de opreciserade och vaga målsättningar som utredningen fått — det är ju ingen anmärkning mot utredningen utan mot formerna för utredningens arbete — är att dessa utredningens arbetsformer ger alltför stort spelrum för experternas värderingar. Man har sålunda valt att inte ägna något utrymme i huvudanalyser åt fördelningsfrågorna eller regional- och miljöfrågorna. Det finns visserligen ett antal bilagor härom, men de frågorna har inte kommit in som operationella målsättningar i själva kalkylen. När målen för utredningen tolkas på detta sätt, tvingas utredarna att ur hela den mängd av olika alternativa medel och lösningar som finns välja vad som erfordras för att uppnå vad man preciserat som önskvärt.

Om vi som exempel tar att man vill uppnå jämvikt i betalningsbalansen 1975, så har man där en stor mängd möjligheter. Man kan tänka sig devalvering, en dämpning av importen, en ökning av exporten, en bromsning av u-hjälpen, restriktioner på utlandsresor, skärpt valutareglering, exportfrämjande insatser, möjligheter till nya marknader, en dämpning av invandringen, bättre regional balans, en stimulering av arbetsmiljön för att minska arbets-

kraftsbristen, mobilisering av dolda arbetskraftsreserver etc. Det är alltså en mängd olika möjligheter som experterna tvingas välja mellan, eftersom de inte har någon ledning av politikernas värderingar.

Som jag ser detta problem — och det sade jag alldeles nyss — krävs det för att vi skall få en utredning som ger mera ledning, att man stegvis diskuterar olika alternativ och värderingar och att politikerna tar ställning, så att vi därigenom kan bygga upp en utredning som innehåller de värderingar man syftar till. Hela denna tanke att kunna göra en långtidsutredning baserad på idén om oförändrad ekonomisk politik eller ett oförändrat ekonomiskt system — i varje fall bortsett från vissa allmänna, mycket övergripande värderingar som alla är överens om i deras mycket opreciserade form — tror jag är en illusion.

— / —

Erik Höök: Jag skall inte bemöta vad Lars Nabseth sade om den där apelsinen utan i stället säga något om det stora antalet alternativ. Att ha flera alternativ är väl ett önskemål som man ständigt ställs inför, och Clas-Erik Odhner har redan så att säga tagit mig i försvar i det fallet.

Vi befinner oss här i ett dilemma. Uppenbart är att om man skall diskutera utvecklingen finns det en stor mängd alternativ att ta ställning till och belysa effekterna av. Men enligt mångas bedömning, främst de människor som skall använda resultaten, finns det i den senaste långtidsutredningen alldeles för många alternativ. Vi har som bekant ett alternativ för balans 1975 och ett för 1973, och för det sistnämnda året finns det tre eller fyra delalternativ. Det verkar mycket tillkrånglat, ohanterligt och svårt att hålla isär vad alla de alternativen innebär.

(Ordföranden: Ger de inte det informationsinnehåll man vill ha, eller är det intellektuellt svårt?)

Det är intellektuellt svårt att hålla isär alternativen och se under vilka premisser saker och ting sker.

(Ordföranden: Men människor vill väl ha något att tro på?)

Klart är, att om vi har att välja mellan svart och vitt, så kan vi diskutera det valet intensivt, men skall vi diskutera en nyanserad skala och säga vilket alternativ vi föredrar av tio olika, så blir det svårt. Om man t.ex. skall framträda i TV och tala för alternativ 7 a och en annan talare förordar alternativ 5 b, så blir det krångligt. Hur skall en sådan debatt kunna föras och hållas ihop under en politisk diskussion? Det blir över huvud taget svårt att formulera sig på olika sätt.

Hur skall vi då lösa detta dilemma? Ja, beträffande arbetskraften har vi försökt lösa det så här. Å ena sidan kan vi, under förutsättning av en oförändrad politik på arbetsmarknaden, efter bästa förstånd göra en prognos och säga att detta är den mest troliga utvecklingen under rådande förhållanden. Sedan kan vi ange vissa osäkerhetsmoment och ha olika känslighetsmått på

den uppgjorda prognosen, till ledning för politikerna. Men om vi börjar med två alternativ och går vidare, så är vi ganska snart förlorade. Vi har därför valt att göra en prognos efter bästa förstånd och sedan ange hur pass känslig den är för olika förändringar och vilka osäkerhetsmått som där kan anges, detta för att ge beslutsfattarna och politikerna möjligheter att bedöma om man skall tro på prognosen eller inte.

Jag har mycket svårt att se hur man skall bära sig åt för att få ett system med vilket man efter framställning kan göra en annan beräkning och en annan prognos snabbt och effektivt och tillgodose de önskemål som finns. Jag erkänner att jag inte vet hur man skall kunna lösa informationsproblemet och på bästa sätt utforma ett underlag för handlandet i olika instanser. Vi skall också komma ihåg att vi får en annan problematik om vi arbetar med tre olika befolknings- eller arbetskraftsprognoser. Vi gjorde det i den förra långtidsutredningen.

Det är tio—femton olika statliga organisationer som behöver använda den sortens prognoser. Informationerna skall sammanföras i en årlig budget. Vi fick en mängd telefonförfrågningar om vilket alternativ vederbörande skulle använda. Man kan givetvis säga: Ni bör använda den prognos som ni tror på. Men man kan ju inte i socialstyrelsen räkna på en prognos, i skolöverstyrelsen på en annan och de som räknar ut barnbidragen på en tredje. Det går inte. Då får vi ingen operationell budget. Då blir det ett administrativt bedömande där man åtminstone till alla som levererar budgetposter som kommer att summeras upp i en statlig budget säger att ni skall använda den och den prognosen.

Här möter alltså oerhörda svårigheter och många olika aspekter.

Vad sedan beträffar bedömningar av politikens innebörd är det väl klart att de många gånger inte är så lätta att precisera och klargöra. Nu försöker vi så långt möjligt tala om på vilka punkter man har en bedömning och en uttolkning av målen. Om vi tar bytesbalansfrågan, som Clas-Erik Odhner var inne på, som exempel, så betraktar vi ju inte balans i utrikesbetalningarna som ett mål men väl som en av de politiska instanserna bedömd grundläggande restriktion för politiken. Där är det inga svårigheter att av uttalanden och bedömningar av regeringen och de politiska partierna finna ut att det är en sådan restriktion. Då det sedan gäller med vilka medel denna restriktion kan upprätthållas kan man diskutera olika vägar. En väg är att tillgripa regleringar på importsidan. Där stöter vi på en av de grundläggande principerna för den ekonomiska politiken — en fri utrikeshandel, som alla politiska partier bekänner sig till och som vi i långtidsutredningen har redovisat som en utgångspunkt för utredningsarbetet. Ingrepp mot turismen är en annan väg. Där stöter vi också på en grundläggande värdering, som vi också har talat om här. Och där kommer valfrihetsargumentet in. Ifråga om u-landshjälpen har vi utgått från det uppsatta målet i den ekonomiska politiken osv. Vi har försökt redovisa alla sådana saker punkt för punkt och tala om vad vi kommit fram till, nämligen att det är i handeln av varor som vi har att söka lösningen.

När vi har kommit så långt diskuterar vi möjligheterna att åstadkomma den önskade industriproduktionen, och då överväger vi om det är en ökning av arbetskraften som skall till, eller om det är en starkare satsning på investeringssidan som är nödvändig. Jag vet inte om man då kan göra annat än att

strukturera upp problemen och ange dem på ungefär detta sätt. Jag har här tagit ett exempel som jag tycker är ganska bra, där vi steg för steg har talat om var restriktionen finns och vad som har lett oss fram till vårt sätt att ställa problemet.

Naturligtvis kan man då säga att vi inte skall ha denna valfrihet för konsumenterna och producenterna, och det är då jag kommer in på vad jag sade tidigare om att vi kanske skall ha en helt annan ekonomisk politik. Vi kan säga att vi skall ge upp frihandelspolitiken; vi skall föra en protektionistisk politik. Det har vi talat om också på några rader och sagt, att om vi ändrar där så kan många av problemen lösas. Den regionala problematiken blir då helt annorlunda, om man förutsätter en sådan väg. Man kan givetvis diskutera den linjen också. Och då ifrågasätter jag — och jag anknyter där till LO-boken, i vilken man skriver att vi kan ha en helt annan regionalpolitik — om man kan förfara på omvänt sätt, dvs. inte tala om att vi måste uppge frihandelspolitiken och föra en protektionistisk politik i stället. Det är ett oerhört ingrepp i vår ekonomiska politik och i principerna, som man i så fall gör — utan att redovisa detta!

På samma sätt har vi i den regionala politiken redovisat den problematik som finns genom att vi har en fri utrikeshandel och vad detta förutsätter i fråga om strukturförändringar, storleksfördelar osv., om vi skall vara konkurrenskraftiga. Man kan givetvis mycket lätt avfärda hela problemet och ändra på förutsättningarna, men då får vi diskutera dessa andra saker.

— / —

Ordföranden: Jag har ytterligare två talare anmälda, Karl Gustav Jungenfelt och Lars Nabseth. Innan jag ger ordet till Jungenfelt vill jag kasta in en fråga, som Clas-Erik Odhner kanske kan fundera på under tiden. Frågan är denna: När LO talar om att man vill ha en annan inriktning av långtidsplaneringen, mera av politisk planering, menar ni då att vi skall gå över till en annan ekonomisk modell, ett annat ekonomiskt system, eller utgår LO-ekonomerna också från ett oförändrat ekonomiskt system i det fallet?

Eller, med andra ord, menar ni att investeringsbeslut, prisbeslut, produktionsbeslut och input-beslut även i fortsättningen skall ligga på företagsnivå? Eller skall de flyttas över på politisk nivå? Utgår ni där från samma bedömning som Erik Höök, att dessa beslut även i fortsättningen skall ligga på företagsnivå? Om man ansluter sig till sistnämnda väg, så följer naturligtvis som en konsekvens vad som över huvud taget är möjligt i fråga om långtidsplaneringen.

— / —

Karl Gustav Jungenfelt: Jag skall här ta upp två saker. Den första är frågan om alternativ. Jag tycker att det finns ett argument till för att man inte skall arbeta med alternativ i alltför många fall. När Lars Nabseth förde fram detta om alternativen var motivet för det att man därigenom skulle kunna välja och låta politiker och andra knyta värderingar till de olika förlopp som det handlar om. Men jag tycker det är förvånansvärt ofta som man i

sådana sammanhang har oerhört svårt att göra ett uttalande. Man reagerar liksom inte spontant för om det ena är bättre eller sämre än det andra. I synnerhet tycker jag att detta gäller den typ av diskussion som långtidsutredningen för i det sista kapitlet, där utredningen talar om valet av framstegstakt, som brukar vara det klassiska långtidsplaneringsproblemet, där man skall skissera vilka alternativa utvecklingsmöjligheter som finns för konsumtion och investering. Man reagerar inte som människa på att värdera olika alternativ. Det är på något sätt för grova kategorier. Och tyvärr måste man säga att den ekonomiska teorin kan ge mycket litet över det. Möjligen kan den resultera i någon sorts idealiserade kalkyler, men innebörden av dem tycker jag inte är lättare att tolka. Jag skall emellertid inte gå närmare in på den saken, eftersom det börjar bli litet sent nu.

Sedan var det frågan om avsaknaden av politik i utredningen. Det är många punkter där man skulle vilja ha den med. Det är speciellt på ett ställe som jag tycker det är svårt att den inte är med, nämligen i inkomstfördelningsproblemet. Innan man preciserat vilket slag av politik det handlar om gäller det specifikt för inkomstfördelningsområdet att man praktiskt taget inte kan säga någonting ens om vad man själv tycker, än mindre vad man tror att andra tycker om en viss förändring i inkomstfördelningen. Om det därför gäller arbetsmarknads- eller utbildningspolitik kan man vara beredd att acceptera verkningar i ena fallet som går rakt emot det andra fallet. Och därför kräver preciseringen av politiken att man skall ha möjligheter att utvärdera någonting om inkomstfördelningsmålet.

— / —

Lars Nabseth: Jag tycker att både Höök och Jungenfelt något missat vad jag menade med alternativa bedömningar. Det är inte bara fråga om att politikerna så att säga skall kunna välja bland alternativen, utan det är också en central fråga vilka balansproblem i ekonomin som kan uppkomma för politikerna. Genom att man gör vissa antaganden och inte riktigt klart går igenom konsekvenserna av dem är det tänkbart att vi döljer många problem som kan uppkomma under prognosperioden. Tag t ex produktivitsantagandet inom industrin. Om det blir väsentligt annorlunda utveckling på produktivitetssidan, så är det inget tvivel om att vi förändrar bilden på många punkter. Jag menar alltså att man skulle klargöra i långtidsutredningen vad innebörden av dessa antaganden egentligen är. Vi vet att vi här rör oss med antaganden som är osäkra. Vi har dåligt underlag för många av bedömningarna. Genom att göra mera känslighetsanalyser på olika punkter kunde vi markera vad som kan komma att hända. Och det tycker jag skulle vara ett bättre underlag för politikerna än det som vi nu presterar.

— / —

Clas-Erik Odhner: Jag är litet förvånad över Erik Hööks motiv. Vi är helt överens om att man inte kan arbeta med ett stort antal alternativ. Men jag tycker att det är ett underligt motiv att det blir så krångligt, om man har

många alternativ, och att den offentliga debatten blir så "risig". Det väsentliga är väl att skapa ett bra underlag. Och kan vi göra underlaget mera nyanserat, så får det väl ske till priset av en viss "risighet", om det kan ge en bättre belysning av problemen.

Här har vi två typer av valsituation. Den ena är de alternativ som man lägger upp med hänsyn till att utvecklingen är osäker. Den andra är de alternativ som man väljer på grundval av olika värderingar. Jag tycker att vi skall skilja på det.

När det gäller känslighetsanalyserna, som Erik Höök var inne på — bedömningen av befolkningssiffror och liknande — kan det naturligtvis vara besvärande att ha många alternativ, och då kan man kanske också klara sig med att ange en osäkerhetsfaktor. Det är bara det att det blir lika besvärligt att följa upp den osäkerhetsfaktorn genom hela analysen och ställa den i relation till slutresultatet. Då blir det precis lika "risigt". Därför är man egentligen inte mycket hjälpt med den tekniken heller.

Sedan tog Erik Höök bytesbalansen som exempel. Även jag tycker att det exemplet är bra valt — men ur en helt annan synvinkel. Det är alldeles klart att bytesbalansen kan kallas för en ultimativ restriktion, men därifrån och till att sätta den som en central målsättning för hela utredningen är väl ett mycket långt steg. Alla har väl ändå fått det intrycket av utredningen att dess centrala målsättning är att ge anvisning på hur vi skall klara bytesbalansproblemet fram till 1973 eller 1975. Det är en *restriktion*, men vi har ju helt andra och mera väsentliga *målsättningar* för samhällsekonomin. Vad man efterlyser är att utredningen skall tala om hur andra väsentliga målsättningar — som i förväg borde ha formulerats och preciserats av politikerna som uppdrag åt långtidsutredningen att utreda — skall kunna uppfyllas samtidigt *med* ett återställande av bytesbalansen.

(Ordföranden: Om politikerna har mål som är tillräckligt preciserade, ja. Men jag tror inte att de har det.)

Har de inte det, så tycker jag verkligen att det är illa.

Slutligen måste jag säga att de frågeställningar som både herr ordföranden och Erik Höök här ställer angående frihandeln och det ekonomiska systemet är litet överdramatiserade, om jag så får säga. När det gäller den regionala politiken har vi ju redan en hel rad ingripanden, och vi uppfattar inte dem som ett uppgivande av frihandeln. En ökad och intensifierad regionalpolitik med syfte att t.ex. ta vara på arbetskraftsresurser som inte är rörliga behöver i och för sig inte innebära att man uppger frihandeln. Definitionen på det blandekonomiska systemet är ju att besluten fattas dels decentraliserat inom företagen, dels centralt för vissa företag, t.ex. för de statliga företagen, de affärsdrivande verken osv. Om ni menar att LO skulle vara låst för exakt den fördelning som vi i dag har mellan centraliserat och decentraliserat beslutsfattande och att vi i denna mening går in för ett oförändrat ekonomiskt system, så vill jag säga att det är fel. Vi går inte på detta sätt in för ett oförändrat ekonomiskt system. Men om man med ett oförändrat ekonomiskt system menar att man i princip vill behålla den blandning av centraliserade och decentraliserade beslut som från en politisk värdering och bedömning befinns lämplig,

så är det riktigt. Men det finns i varje fall ingen läsning vid den fördelning som vi har i dag.

— / —

Lars Wohlin: Herr ordförande! Jag skall bara ta upp två frågor. Den första är frågan om olika alternativ. Om jag tolkade Lars Nabseth rätt var han snarast ute efter att få trade off-funktioner mellan olika politiska mål, så att man skulle kunna säga hur mycket man får uppge av det ena målet för att nå det andra. I långtidsutredningen skriver man att snabb ekonomisk tillväxt, stabilt penningvärde, fortsatt inkomstutjämnning och frånvaro av arbetslöshet är absoluta och oeftergivliga krav på den ekonomiska politiken. Man har naturligtvis aldrig att göra med absoluta måluppfyllelser. Det finns säkerligen ett samband mellan exempelvis inkomstutjämnning och produktivitetstillväxt även om det kan råda oenighet om hur detta samband ser ut. Man skulle vilja ha en utförligare diskussion av denna typ om samband i långtidsutredningarna. Det är trade off-funktionerna som man egentligen skulle vilja ha diskuterade.

Den andra fråga som jag här vill ta upp är: Vem gör vi långtidsutredningarna för? Skall de påverka besluten, så borde man studera beslutsprocessen litet bättre. Det skulle vara intressant att se hur de kommunala förtroendemännen påverkas av långtidsutredningen i sina långsiktiga beslut. Eller hur påverkas en företagare — tex en som tillverkar pingpongbollar — i sina beslut av långtidsutredningen? Ja, jag skulle t o m vilja fråga hur finansminister Sträng påverkas av långtidsutredningens resultat. Det hade varit intressant att utifrån en beskrivning av hur och om man i politiken och företagen i sina beslut tar hänsyn till en förväntad utveckling på lång sikt, få en diskussion av hur långtidsutredningen borde utformas.

(Ordföranden: Beslutsmekanismen i det sistnämnda fallet får anses mycket klar.)

Erik Höök: Får jag först ta upp vad Clas-Erik Odhner var inne på. Han sade att huvudsaken var att få ett bra underlag. Om det kunde verka "risigt" i den allmänna debatten spelade mindre roll. Men problemet är ju att så snart det blir "risigt" säger de bestämmande att det är inte något bra underlag: det skall vara klart och helt preciserat. Det är ett mycket starkt önskemål. Och det är det som är vårt problem. Jag håller med om att underlaget mycket väl kan vara "risigt" och ändå vara bra, men det är denna motsättning som vi står inför och som reser svårigheter.

Beträffande känslighet och känslighetstest är det väl klart att det är en mycket stor fördel om man kan tillgodose önsknings och behov av den arten. Men det är oerhört svårt att skilja ut vad som är ett test när det kommer in värderingar eller en genuin osäkerhet på olika punkter och att klart ange vilket som är vilket. Jag håller med om att det har vi på flera punkter inte lyckats klara ut. Det där är delvis ett metafysiskt problem som inte är lätt alla gånger att reda ut.

Vad sedan beträffar frågan om att flytta klossar eller dela en apelsin är det väl en invändning som är helt riktig att vi slutar när vi har skisse-

rat problemet. Hur man skall nå resultat har vi inte kunnat ta upp. Det har varit dilemmat både i den förra långtidsutredningen och i den senaste. Vi kan säga att först när vi har kommit till slutstadiet och summerat ihop och skrivit ned allting ser vi att här kommer också ekonomisk-politiska problem in och även frågan huruvida resultaten är möjliga att realisera. Dessa problem borde då diskuteras. Men då är utredningens resultat klara att publiceras och alla önskar att betänkandet läggs fram. Men egentligen skulle vi lägga utredningen i karantän ett år och diskutera de ekonomisk-politiska medlen och frågan om det är möjligt att uppnå vad man önskar.

(Ordföranden: Det skulle också ha den fördelen att det hann förflyta tre, fyra eller fem år, och då kunde vi se om prognoserna var riktiga.)

Ja, men egentligen behöver vi ännu längre tid på oss — och då blir utredningen för gammal. Vi måste nämligen fråga de ekonomiska teoretikerna vid universitet och högskolor hur det förhåller sig med dessa saker. Vi måste få hjälp av dem för att lösa de ekonomisk-politiska problemen och bli få svar på frågor av typen: Hur fungerar en räntesänkning eller en räntehöjning? Och det behöver de i allmänhet tio år på sig att svara på. Annars blir svaret: Det vet vi inte. Och då står vi där likafullt. Riktningen kan vi få besked om, men vi kan inte få någon precisering.

När Handelshögskolans lärarråd talar om klossar, så är det en verksamhet där man så att säga flyttar möbler på hög intellektuell nivå — som Herbert Tingsten en gång lär ha uttryckt det. Det ligger mycket i Handelshögskolans anmärkningar. Samtidigt kan också sägas att högskolan gjort mycket litet för att hjälpa oss att klara av de ekonomisk-politiska sammanhangen och sambanden.

Vad sedan gäller värderingarna är inkomstfördelningsproblemet speciellt svårt att få belyst, vilket också Karl Gustav Jungenfelt var inne på. Jag delar helt hans uppfattning därvidlag. Men det är väl också helt riktigt vad som sagts här tidigare, att politikerna inte har någon klar bedömning av de mål de sätter upp. Fråga 20 politiker om inkomstpolitiken här i landet, och man får 20 olika svar.

(Ordföranden: Och de flesta "Vet inte".)

Ja. Vi har gjort stora ansträngningar för att få litet innebörd i inkomstfördelningsbegreppet, men det går knappast att få. Och att då göra analys av problemet är inte lätt — och inte heller att hitta människor som kan analysera problemet, så att vi får en studie av inkomstfördelningen. Vi försökte det i den förra långtidsutredningen, men det var nära nog omöjligt att sparka upp en ekonom som dels hade någon erfarenhet av detta, dels var intresserad av frågan. Men plötsligt slog det om, och 1968—1969 fanns det en mängd människor som var villiga att ställa upp, människor som hade meningar om inkomstfördelningen och som ville studera den frågan närmare. Men det var mycket få som ägde några mera djupgående kunskaper om problemet och hade möjlighet att studera det. Därför tror jag att det tar mycket lång tid

innan vi får en meningsfull definition av inkomstfördelningspolitiken och får folk som kan analysera och hjälpa till att precisera och studera den frågan.

— / —

Ordföranden: Kritiken mot universitet och högskolor för att de inte i tillräcklig utsträckning har bidragit med synpunkter på effekterna av alternativ politik är alldeles riktig. Det skriver vi också i vårt remissyttrande, där vi säger att kritiken mot långtidsutredningen på denna punkt egentligen inte bör riktas mot utredningen utan mot universitet och högskolor — för att man där inte har utarbetat de verktyg som många människor tydligen förutsätter finns, när de kritiserar utredningen. Det är, så att säga, att skjuta på pianisten att kritisera er. Jag tror att de krav som allmänheten ställer i pressdebatten är alldeles orimliga. Den kunskap som fordras för att lösa de problem som uppställs finns inte, kommer kanske aldrig att finnas. Från den synpunkten anser jag att den största meriten i långtidsutredningen är att man begränsar ambitionerna just till det möjliga med den analysteknik som finns.

Det är ett uttryck för realism, att man inte låtsas kunna lösa fler problem än man i verkligheten kan. I pressdebatten låtsas man däremot som om det skulle gå.

— / —

Karl Gustav Jungenfelt: Erik Höök missförstod mig litet, när jag talade om inkomstfördelningen. Själv gjorde jag mig dock skyldig till det felet att jag kanske formulerade mina ord som ett önskemål till långtidsutredningen. Det var väl mera ett önskemål om sättet att diskutera inkomstfördelningsproblematiken. Jag sade att jag personligen tycker att det känns som om man inte kan knyta entydiga värderingar till en och samma förändring av inkomstfördelningen, oberoende av vad det är för politik man har framför sig.

I ett fall, i arbetsmarknadspolitik, kan en viss förändring vara något som man tycker bra om, men samma förändring kan i utbildningspolitiken förefalla att ha dåliga verkningar ur inkomstfördelningssynpunkt — fastän det är jag själv som gör en och samma bedömning. Min poäng var alltså att här är ett område där man måste koppla ihop politiken. Man kan inte göra en isolerad bedömning eller isolera diskussionen så som man har gjort när det gäller investeringarna, utan att ange vad det är för politik man vill föra fram, och bara sagt att investeringarna skall ändras på ett visst systematiskt sätt.

— / —

Clas-Erik Odhner: Jag skall fatta mig mycket kort och bara knyta an till vad Erik Höök sade senast; det tycker jag nämligen var något mycket väsentligt.

Erik Höök sade att svårigheterna bl.a. ligger i att när vi väl har fått materialet klart och kommit så långt att vi egentligen borde sätta oss ned och göra de djuplodande och tidskrävande analyserna, så kräver alla att nu skall utredningen fram. Och då måste man förstås redovisa utredningens resultat. Detta

är naturligtvis i och för sig riktigt. Men där vill jag säga, att vi inte skall sluta med att lägga fram utredningen. Vi måste fortsätta att göra analyser på materialet och förverkliga tanken på en rullande utredning. Man skall alltså dels fortsätta med analyserna, dels följa upp materialet och komma igen kanske en gång om året eller så med revideringar.

Det har gjorts en uppföljning av långtidsutredningen en gång, nämligen av den föregående utredningen, där man gjorde en uppföljning efter tre år. Men enligt min mening är detta knappast tillräckligt. Verkligheten förändras så snabbt, och politiken och värderingarna förändras så snabbt, att om vi verkligen skall få ut vad vi skulle kunna få ut av materialet är det nödvändigt att löpande följa upp och gå vidare med analyserna. Då kan man också bedriva forskning och göra studier av mera grundläggande art, som får fogas till resultaten allteftersom de blir färdiga.

— / —

Ordföranden: Finns det några ytterligare synpunkter att anföra?

Vi har här fått lyssna till korta och koncentrerade inlägg, i vilka väl alla talare i stort sett har fått rasta sina käpphästar. Om det bland publiken finns någon som vill vädra någon ytterligare käpphäst, så går det att ordna den saken också.

Föreligger det något behov av att inledarna gör några avslutande inlägg?

Om så inte är fallet förklarar jag detta sammanträde avslutat.

— / —